

TÜRKİYE’DE OKUL ÖNCESİ DİN EĞİTİMİNİN TEMEL TAŞI: PROF. DR. BEYZA BİLGİN*

Mustafa ÖNDER**

Öz

Okul Öncesi Eğitimi çocuğun bütün özelliklerinin, yeteneklerinin ve bunları kullanabilmenin şekillendiği bir dönemdir. Bu nedenle bilinçli ve rehberlik edici öğretmenlere, yetişkinlere önemli görevler düşmektedir. Okul öncesi dönemde diğer bilgi ve becerilerin yanı sıra din öğretimi de gereklidir. Çocuğun içinde bulunduğu dönemin özellikleri dikkate alınarak ve anlayabileceği yöntem ve teknikler kullanılarak verilecek din ve ahlak eğitimi, hayatı boyunca kendisine katkı sağlayabilecektir. Burada asıl önemli olan nokta, böyle bir eğitimin pedagojik olarak temellendirilmesi ve bu doğrultuda başka bilim dallarının verileri ile birlikte verilmesidir. Beyza Bilgin ülkemizde Din Eğitimi Biliminin kurucusudur. Aynı zamanda okul öncesi din eğitimi de bilimsel çerçevede ilk ele alan bilim insanıdır. Biz çalışmamızda, ülkemizde okul öncesi dönem çocuklarının din ve ahlak eğitimi pedagojik temellere oturtan, yöntem ve tekniklerini belirleyen, bu eğitimde hikâye ve masal tekniğinin kullanılması gerektiğini ve nasıl kullanılacağını örnekleriyle açıklayan Prof. Dr. Beyza Bilgin’in kitap, makale ve tebliğlerinden hareketle konu ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaçladık. Çalışmamızda Beyza Bilgin’in çocukların din eğitimi ile ilgili görüşleri, konunun bilimsel olarak nasıl temel-

* Bu makale, “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları” isimli Yüksek Lisans Tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri B1. Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı
e-posta: monder@cumhuriyet.edu.tr ORCID: 0000-0002-9624-0716.

Atıf/Cite as: Mustafa Önder (2020). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Temel Taşı: Prof. Dr. Beyza Bilgin. Dini Araştırmalar. 23(58): 127-150. Din Eğitimi: Beyza Bilgin Özel Sayısı. DOI: 10.15745/da.771805

lendirildiği, alandaki problemler ve kullanılabilir yöntemler nelerdir? Sorularına cevap aramaya çalıştık. Çalışmamızda Tarama Modeli kullanılmıştır. Çalışmanın Beyza Bilgin'in özellikle okul öncesi çocukların din eğitimi hakkındaki görüşlerini yansıtması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Beyza Bilgin, Din Eğitimi, Okul Öncesi, Hikâye-Masal Tekniği.

Cornerstone of Pre-School Religious Education in Turkey: Prof. Dr. Beyza Bilgin

Abstract

Preschool education is a period in which most of the characteristics features, abilities of a child are shaped. Therefore, conscious and guiding teachers and adults have important duties. Religious education is required in preschool as well as other knowledge and skills. Religious and moral education that will be given by taking into account the characteristics of the childhood period and using methods and techniques that they can understand will be able to contribute to them throughout their future life. The important point here is that such an education should be based on pedagogy and given together with the data of other branches of science in this direction. Beyza Bilgin is the founder of the scientific field of religious education in our country. She is also the first scientist to address pre-school religious education in a scientific framework. In our study, Prof. Dr. Bilgin who placed the religious and moral education of pre-school children in our country on pedagogical foundations, determined the methods and techniques, explained like the story and tale narrative technique should be used in this education and explained how to use it with examples. We aimed to reveal Beyza Bilgin's views on the subject, based on her books, articles and papers. In our study, Beyza Bilgin's views on children's religious education, how the subject is scientifically based and what are the methods that can be used? We have tried to find answers to your questions. This literature review is especially important as it reflects her views on religious education of preschool children.

Key words: Education, Religious Education, Beyza Bilgin, Preschool, Story-Tale Technique.

Summary

Now new generations may live, question and compare with everything that is going on in a shrinking world. At the beginning of the curious topics

are religion and faith. In our traditional education system, rather a teacher and family-oriented method is dominant, while the student has a significant influence and contribution in the new understanding of education. While religious instruction is predominant in traditional understanding, there is now religious education. In other words, the student learns religious information in a religion lesson, this course is conducted as one of the other courses. The religion courses, which until recently were religiously based, are pedagogically based in Europe and in US.

The most sensitive time for religious education are preschool years. In order to be successful of religious education to be given to the child in these years, we definitely need data from the other branches of science that will help us get to know a child better.

One of the challenging problems in preschool religious education is abstract concepts of religion and the language of religion. One of the methods for teaching abstract concepts of religion to young children is to use stories and fairy tales. Prof. Dr. Beyza Bilgin is the first person in our country to use this method and exhibit some examples in books and articles that she has written. Thus, Beyza Bilgin has tried to place religious education in preschool on scientific foundations. In our article, we aim to express the teacher's views on the subject based on books, articles and communiques. Document analysis technique, one of the qualitative methods, has been used in our article.

The stories and tales that Beyza Bilgin uses in children's religious education are usually stories and tales that take place in the Qur'an, Hadith and sacred texts. Many of educators agree on the impact of stories and fairy tales on children. Stories and fairy tales have a serious contribution to children's self-realization, language development, socialization, value judgments and integration with society. In addition, they help children's affective, cognitive, mental and psycho-social development in issues such as looking positively at life, respecting the environment and other people, understanding the concepts of good and bad, rights, justice, lying, bravery, honesty. Fairy tales and stories also have the function of facilitating and embodying abstract narrative, which delays learning and makes it understandable. Beyza Bilgin uses the following statements in relation to the subject: "Tales, stories, life stories of heroes and supreme people have lasting effects on the will of children. Teachers will take advantage of such examples when educating the senses of children. Detailed examples from the life of Prophet Muhammad should be evaluated from this point of view".

Educators list the benefits of telling children tales and stories as follows: it facilitates the development of children's memory, provides an excellent preparation for composition. It provides the introduction of historical, literary personalities and state elders to children, improves literary pleasure over children, improves pronunciation problems, helps to develop moral and conscientious feelings. Beyza Bilgin has written books, articles and communiques to realize all these things. In this work, Bilgin's books examined are: "The Child in Islam" and "Stories from Aunt Beyza (4 volumes)". Her articles include some issues such as "Religious Education and Stories", "A Sense Of Religion In A Preschool Child", "Religious Concepts In A Preschool Child", "Hazrat Mahdi (As). The Story Of Abraham's Sacrifice Of His Son And Children" and "Religious Stories In Moral Decency".

She tried to base the religious education needs of children scientifically by taking into account the data of such sciences as educational science, educational psychology, history, geography, anthropology, history of religions. Based on these data, she made a great contribution to the formation of the science of religious education in our country, to sit on a scientific basis, and tried to determine how religion will be the subject of teaching. While she developed the theory of religious education for adults, young people and children, she also gave examples of her field research and practice. She again gave examples of how to use religious stories in children's education by using fairy tales and story techniques in religious education. According to the situation of her interlocutors, she used a simple, simple and understandable language, and gave the meaning of the concepts at the beginning.

Specialists of this field agree that fairy tales, stories, poetry and music are a must-have method for children to learn all kinds of development and value in modern education. Beyza Bilgin realized this importance of fairy tales and stories in children's education about thirty years ago and gave examples of how they should be used, especially in religious education, and gave teachers advice on the application. Despite the intervening time, we still can't say that we have made enough use of fairy tales and stories, her technique. It is important that the teacher uses a simple and understandable language and enriches her works with small poems, prayers and hymns. In the years when Educational Science and Religious Education Science were just established and developed, Beyza Bilgin's views on children's education and children's religious education are still valid, discussed in the field and indicate issues that need to be investigated.

For these reasons, Beyza Bilgin's good recognition, studying the depth of her views and work, and keeping it on the agenda at undergraduate and graduate levels, if necessary, will be extremely useful for our country, our children and society. The fact that Beyza Bilgin is alive is another advantage. The original information over these is available.

GİRİŞ

1- Okul Öncesi Çocuk Eğitiminin Önemi

Çocuk eğitimi tarih boyunca bütün toplumları meşgul etmiştir. Geleceğin inşası ve milletlerin devamı büyük ölçüde iyi yetişmiş nesillerle mümkündür. Türk toplumu bu yüzden çocuğu “hayatın tadı”, “huzur kaynağı” olarak görmüştür (Özkaya vd. 2010:172). Bireyin gelişiminde iki temel faktör önemli derecede rol oynar. Bunlardan birisi kalıtım diğeri ise çevredir. Bireyin genler yoluyla anne ve babasından getirdiği özellikler şeklinde açıklayabileceğimiz kalıtım; daha ziyade biyolojik ve fizyolojik özellikleri içerir ve gelişimin kapasitesi ile sınırlarını belirler. Çevre ise kişinin kalıtımla getirdiği bu özelliklerin gelişimine etki eden dış faktörlerdir (Tosun 2002:143). Bu dış faktörlerin en başında aile gelmektedir. Aile toplumun en küçük ve en önemli birimidir. Sağlam aile yapısı toplumun da sağlıklı ve sağlam olması neticesini doğurur. Çünkü aile çocuklara bilginin, örf, adet, sevgi ve inancın örnek olma şeklinde öğretildiği önemli bir okuldur. Bu gerçeği bilen bütün milletler ve inanç sistemleri aile yapısının korunmasına dikkat etmişlerdir. Yapılan araştırmalar sağlam bir aile terbiyesi alan çocukların hem kendileri ile hem de toplumla barışık olduklarını, yaptıkları işlerde de başarılı olduklarını göstermiştir. Günümüzde ailelerin çocuklar üzerindeki kontrol ve etkisi iletişim imkânlarının artması, ailedeki sınırların ortadan kalkması ve medyanın da katkısı ile iyice zayıflamış durumdadır. Gitgide küçülen ve mekanikleşen aile yapısındaki değişimi de göz önüne aldığımızda kaygılarımız iyice artmaktadır. Eskiden iyi aile, çocuğunu iyi büyüten aile olarak algılanırken, şimdilerde iyi aile buna ilave olarak iyi yetiştiren ve iyi denetleyen aile olmak durumundadır. Aile ve çocuk eğitimi ile ilgili bilgi karmaşası ailelerin zihnini daha da bulandırmaktadır (Sayar ve Bağlan 2010:15).

Çocuk eğitiminde belki de en büyük ihmalimiz ilk yılların önemsiz kabul edilmesidir. Bu yıllarda çocuk, sadece sevecek, beslenilip, büyütülecek bir varlık olarak algılanmaktadır. Hâlbuki bilimsel araştırmalar ilk altı yıllık dönemi “hayati dönem” olarak kabul etmektedir. Bu dönemde çocuklar sadece biyolojik olarak değil, ruhi olarak da çok hızlı gelişmektedirler (Güven

ve Azkeskin 2012:9). Çocuğun bu dönemde en temel özellikleri ve yetenekleri şekillenmektedir. Zekâsı, algılaması, kişiliği, sosyal davranışları gelişiyor, ileriki yıllarda karakterini oluşturacak derecede etkili oluyor. Yürümeyi, ağlamayı, gülmeyi, konuşmayı, korkmayı, üzülmeyi, sevinmeyi bu dönemde öğreniyor ve beyin gelişiminin büyük bölümünü yedi yaşından önce tamamlamış oluyor. Bu nedenle erken yaşlardaki eğitim, deneyimler ve uyarıcılar beyin gelişimini etkiliyor. Çocuğun fiziksel, sosyal ve zihinsel talepleri ne kadar doğru ve kaliteli karşılanırsa gelişimi de o kadar sağlıklı olabilmektedir (Bilgin 1987:11).

Okul öncesi dönem insan hayatının tüm dönemlerinin ilk basamağını oluşturan, çocuğun kişilik ve diğer gelişim alanlarının (bilişsel, duyuşsal, sosyal, dil, fiziksel, psiko-motor) en hızlı olduğu dönemdir (Güven ve Azkeskin 2012:13-16). Aynı zamanda okul öncesi eğitim çocukların tüm gelişimlerini; toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendiren, duygularının gelişimini ve algılama gücünü arttırarak akıl yürütme sürecinde kendisine yardımcı olan ve yaratıcılık kabiliyetini geliştiren, kendini ifade etme ve öz denetim becerisi kazanmasını sağlayan, sistematik bir süreçtir (Güven ve Azkeskin 2012:2,3). Bilgin, okul öncesi eğitimin önemini şöyle açıklamaktadır:

Bu dönemde alınan eğitim o derece önemlidir ki, daha sonraki dönemlerde alınan bilgiler ile kıyaslanamaz. Bu durum okulöncesi eğitimin, okulun geriye doğru bir uzantısı olması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Belki ilköğretimdeki amaca ve metoda hazırlayıcı erken bir yardım olarak düşünülebilir. Çocuklar ilk üç yaşta daha çok bakım ve gözetime muhtaçtırlar. 4-8 yaş gurubu ise sözlü öğretime açık, her gördüğünü adeta bir fotoğraf makinası gibi kaydeden ve kendine göre değerlendiren bir kabiliyete sahiptir (Bilgin 1995:125,126).

Okul öncesi çocuklar için din eğitimi gerekli midir, böyle bir eğitimi bilimsel olarak nasıl temellendirebiliriz, alanda yaşanan problemler nelerdir, hikâye, kıssa ve masallardan bu konuda nasıl yararlanabiliriz? Sorularına Beyza Bilgin'in çalışmaları üzerinden cevap aramaya çalışacağız.

Bu çalışmada Literatür Taraması Modeli kullanılmıştır. Bilindiği gibi tarama modeli, genel olarak bir evrenin kendine has özelliklerini anlayabilmek için yürütülen bilimsel araştırma yöntemidir. Nesnelere, kurumların, olayların doğasını ve özelliklerini tanımlamaktır. İlgili literatürün incelenmesi, özeti ve sentezini içerir. Kitap, dergi, tez, makale ve monografiler incelenir (Özdemir 2014:79; Balcı 2011:68).

2- Çocuk Eğitiminde Hikâye, Kıssa ve Masallar

Bütün eğitimciler çocuklar üzerinde hikâye ve masalların etkisi konusunda hemfikirdir. Ernest Harms “çocuklar için en etkili din eğitimi aracı hikâyelerdir” demektedir (Akt. Oruç 2014:105). Hikâye ve masalların çocukların kendilerini gerçekleştirmesinde, dil gelişiminde, sosyalleşmesinde, değer yargıları ve toplumla bütünleşmesinde ciddi katkıları vardır. Bunun yanında, hayata olumlu bakma, çevreye ve diğer kişilere saygılı olma, iyi-kötü, hak, adalet kavramlarını anlamlandırma, yalan, mertlik, dürüstlük gibi konularda çocukların duyuşsal, bilişsel, zihinsel ve psiko-sosyal gelişimlerine yardımcı olurlar (Kantarcıoğlu 1991:17). Hikâye, masal ve öyküler, öğrenmeyi geciktiren soyut anlatımı kolaylaştırma ve somutlaştırarak anlaşılır hale getirme gibi bir işleve de sahiptirler (Okumuşlar 2006:238). Beyza Bilgin konu ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: “Masallar, hikâyeler, kahramanların ve büyük insanların hayat hikâyeleri, çocukların iradeleri üzerinde kalıcı etkiler yapar. Öğretmenler çocukların iradelerini eğitirken, böyle örneklerden yararlanacaklardır. Peygamberimizin hayatından ayrıntılı örnekler bu açıdan değerlendirilmelidir” (Bilgin 1988:22).

Farklı inanç ve milletlerin din ve ahlak eğitiminde de hikâyeler ve masallar etkili bir yere sahip olmuştur. Bir vaiz ve Din Dersi öğretmeni olan Christoph von Schmidt hikâyelerin din eğitimindeki önemini kendi tecrübelerine dayanarak şöyle anlatmaktadır:

Babam her akşam, çok özel bir sevgiyle, içten ve saygılı bir şekilde hikâyeler anlatırdı; bunların arasında dini olanlar da vardı. İlk insan ile bir babanın çocukları ile ilgilendiği gibi ilgilenen Allah hakkında anlattıkları, Allah dostluğu konusunda din dersi öğretmenimin, yüksek seviyede, çocuklara uygun olmayan şekilde öğretmeye çalıştığı kavramlardan daha çok, beni kalbimin derinliklerinden etkilemişti. Basit İncil ifadeleri ile ben Allah'ı kazandım, göklerin Rabbini ve ona karşı çocukça bir sevgi ve saygıyı (Tosun 2012;170,171).

Uzmanlar çocuk eğitiminin, empatik farkındalık, sevecen olma, nezaket kuralları, duyarlılık, sevgi, hoşgörü gibi duyuşsal kazanımlar amacına yönelik örüntülerden oluştuğunu belirtirler. Bu nedenle hikâyeler insanların içinde yaşadıkları hayata ve kendilerine bakabilecekleri bir ayna görevini yerine getirir. Hikâye insanların en üstün yanlarıyla birlikte eksiklerini ve hastalıklarını yansıtan gizemli bir güce sahiptir. Bu yüzden eğitim bir bakıma hikâye anlatma ve anlatılan hikâyeyi anlama sanatıdır. Kendi hikâyeleri olmayan ve hikâye kullanmayı bilmeyen bir eğitim sisteminin bilişsel, duygusal ve ruhsal açı-

dan düzelmesi, olgunlaşması çok mümkün gözükmemektedir (Aydın 2012:3; Önder ve Kanak 2017:143 vd.). Çocuğa masal, hikâye ve kıssa anlatmanın faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Çocukta belleğin gelişmesini kolaylaştırır, hayal gücünü canlı tutar,
- 2- Kompozisyon için mükemmel bir hazırlık sağlar, soyut kavramları anlamayı kolaylaştırır,
- 3- Tarihi, edebi şahsiyetleri ve devlet büyüklerinin çocuklara tanıtılmasını sağlar,
- 4- Çocukta edebi zevki geliştirir, dersin konusu ile gerçek yaşam arasındaki bağı güçlendirir,
- 5- Çocuklarda telaffuz problemlerinin düzelmesini sağlar,
- 6- Çocuklarda ahlaki ve vicdani duyguların gelişmesine yardımcı olur (Tosun 2016:359; Köylü ve Oruç 2017: 132,133; Kantarcıoğlu 1991:34).

Hikâye anlatmaktan gâye çocukların ilgisini çekmek, onları hoşnut etmek ve zihin ferahlığı sağlamaktır. Bu yönüyle eğitimde kullanılır. Bunların yanında en önemli eğitici faydası dik başlı ve başıboş zihinleri dikkate alıştırması ve öğretmenle öğrenci arasında sevgi bağı oluşturmasıdır. Bunlara ilaveten genç beyinlerin hayal gücünü arttırarak yeni ufuklar açar, mantıklı düşünme yeteneğini de kazandırır. Neşenin, haz almanın zihin yetenekleri için mükemmel ve sağlam bir etken olduğu dikkate alınırsa, hikâye anlatmanın eğitimdeki önemi de ortaya çıkmış olur (Emre 2000:15,17).

Polat ve Tosun'a göre, öykü, hikâye ve masalarda anlatılan davranışlar, neden ve sonuçları ile sunuldukları için, ahlaki değer davranışa dönüşmesini telkin ederler. Dinleyenler hikâye ve öyküdeki kahramanların yaşadıkları ile kendi hayatlarındaki yaşanmışlıklar arasında bir bağ kurup, önemsedikleri davranış modellerinin akli ve hissi yansımalarını gözlemleyip, duygu ve davranışlarının tasdik veya tenkitlerini yaşayabilirler. Bu durum okuyucu veya dinleyici ile hikâye arasında bir iletişim ve diyalog anlamına gelir ki, bu eğitim açısından son derece önemlidir (Polat ve Tosun 2015:375). Eğer hikâye ve öyküde verilmek istenen mesaj çocuğa hazır olarak sunulmaz, kendilerinin düşünmesi, hissetmesi, ifade etmesi istenirse bu daha etkili bir yöntem olur. Öğrencilerin, ifade, düşünme, yorumlama kabiliyetlerini geliştirir.

Hikâye anlatımında dikkat edilmesi gereken nokta, hangi hikâyenin, öykü ve masalın hangi yaş gurubuna uygun olacağına, anlatım şekline dair

titiz bir seçimdir. Her hikâye ve masal her yaş gurubu çocuk için uygun olmayabilir. Derin psikolojik bilgiden ziyade, tecrübe ve çocukların tercihi yol gösterici olabilir. Bizim kültürel mirasımız masal, fıkra ve hikâye konusunda eşsiz bir zenginliğe sahiptir. Bir istisna olarak Nasrettin Hoca fıkralarını ayrı tutabiliriz. Genelde anlatılan fıkradan dinleyicinin bir çıkarımında bulunmasını gerektiren Nasrettin Hoca fıkraları soyut düşünemeyen çocuklar için uygun olmayabilir. Ahmet Cevat konu ile ilgili eserinde çocukların en çok peri masalları, kurt masalı, güldürücü masal ve tarihi hikâyelerden hoşlandıklarını belirtmiş, her türün farklı bir eğitici yönünün bulunduğuna ve çocukların yeteneklerini geliştirdiğine dikkat çekmiştir. Emre, bütün hikâye türlerinin, özellikle tarihi hikâyelerin vatan sevgisinin, milli ve dini duyguların, kardeşliğin, maneviyatın geliştirilmesinde büyük katkısının olacağını vurgulamıştır (Emre 2000:18-23).

Çocuklara anlatılacak hikâyelerde üç önemli vasıf bulunmalıdır:

- 1- Sürekli değişme: Çocuklar içgüdüleriyle sürekli değişmeye tutkunsurlar. Çapraşık hisli, zor düşünceli hikâyeler ancak ileri yaşlarda çocuklara fayda sağlar. Onun için seçilecek hikâyede zihni altüst edecek karışıklıklar, edebi tasvirler, mantık kurallarından ziyade; kahramanların ne yaptığı önemlidir.
- 2- Sadelik içinde basit olağanüstülük veya gizemlilik: Hikâyedeki kişiler ve olaylar basit olmazsa çocuğun hayal gücü onları kavrayamaz. Hikâye unsurları basit olmalı ve çocuğun zihnî birikimlerine uygun olmalıdır. Çocuğun zihnine yabancı gelecek hayaller dikkati dağıtır, haz duymayı yok eder. Fazlaca zihnî çaba gerektirmeyen hayaller ilgi çeker.
- 3- Tekrarlama: Bir matematikçinin uzun bir problemi denklemler zinciri ile çözerken aldığı zevk gibi, hikâyenin her olayını çocuk kolay anlar, bütünü kavramaya çalışır ve bundan büyük bir zevk alır. Tekrarlar buna yardımcı olur. Kafiyeli, şiirsel, basit, tekerlemeler içeren hikâyeler, okul öncesi çocukları için idealdir (Emre 2000:29,30).

Ahmet Cevat Emre'nin görüşlerinden büyük ölçüde etkilendiğini söylediği Amerikalı eğitimci Miss Sara Braynt, hikâyenin çocuklar üzerinde etkili olabilmesi için anlatan öğreticinin onun ruhunu, inceliğini, tabiri caizse "tuzunu" tatması, hikâyeyi gereğince bilmesi gerektiğini söyler. Bilmekten kasıt ezberlemek değil; hikâyeyi yaşayarak anlatabilmektir. Sakin, huzurlu, iyi bir ses tonu ve doğru telaffuzla anlatılan hikâye etkili olur (Emre 2000:32-37).

Masal ve hikâyeler sadece çocukları değil, yetişkinleri de etkileme gücüne sahiptirler. Ahmet Cevat hikâyelerin etkisinden bahsederken:

Bir ahlâk kitabının ilmi görüşler, hükümler ve tavsiyeler ile dolu sahifeleri mi, yoksa o ahlaki konuların hayatta uygulanışlarını, deyim yerinde ise ‘canlanmış’ larını tasvir eden güzel bir roman mı beğeniye ve büyülenmeye sebep olur?” diye sorar. Daha sonra, acaba hikâyenin yazılı olanı mı yoksa birisi tarafından anlatılanı mı daha etkilidir? Sorusunu şöyle yanıtlar: “Acaba iyi bir romanı okumak mı yoksa o romanın tiyatrodan canlandırılması mı bizi daha çok cezbeder? Elbette tiyatro oyunu diye tercihini belirtir” (Emre 2000:13).

Charrier ve Ozouf, seçilmiş parçaların çocukların ahlaki gelişimlerine katkısını vurguladıktan sonra, öğretilecek bir ahlaki davranış bir hikâyeye, bir masala, bir fıkraya karıştırılırsa daha iyi anlaşılıp ve daha zevkle dinleneceğini belirtirler. Böylece konu öğrenciye somut bir şekilde sunulmuş olur. Kuru bir ahlâk dersi çocuğun canını sıkır, oysa masalın güzelliği ahlâk dersinin kuruluşunu yok eder (1972:210).

Emre özellikle dini hikâyelerin önemine dikkat çekmektedir. Ona göre, bizim kültürümüzde din ile millet eşit sayıldığından, İslam büyüklerinin hayatları veya yaşadıkları ferdi olaylar, menkıbeleri, kahramanlıkları, ilim ve fenne hizmetleri hikâyelerin içinde anlatılmalıdır (2000:22). Bunun din kardeşliğinin pekiştirilmesine, manevi duygunun, iftihar duygusunun ve övünmenin meydana gelmesine ciddi katkısı olur. Pazarlı, çocukların din eğitiminde iyi hazırlanmış mev’izeler, musiki ve şiirlerin öneminden ve derin etkisinden bahseder. Mevlid’in Türk toplumunda rağbet görmesinin en önemli sebebini de kafiyeli, ahenkli manzumelerden oluşması ve müzikle okunması olarak açıklar (Pazarlı 1967:31). Charrier ve Ozouf (1972:209). şiirin ahengi, ritmi ve iç musikisi ile öğretilmek için seçilmiş parçayı çocuğa sevdirebilir ve onu adeta büyüler tespitinde bulunmaktadır. Bilgin’in çocuklarla ilgili çalışmalarında yakaladığı ince nokta tam da burasıdır. Basit ve anlaşılır bir dil ile anlatım, küçük şiir ve ilahiler, resimler kullanarak olayı çocuklar için cazip hale getirir. Bu sebeple okul öncesi ve ilköğretim dönemindeki çocuklar için kullanılacak kitaplarda bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Gelişim seviyesine uygunluk, cevap veren değil soru soran ve sorduran kitap olması, üç yaşından sonra masal ve hikâyelerle donatılmış çocuğun ayağını yerden kesen, hayal dünyasını zenginleştiren kitap olması, bunlar arasında sayılabilir. Bilgin’in çocuklara yönelik çalışmaları bu özellikleri barındırmaktadır. Şimdi bu çalışmalara tarihi sıraya göre göz atalım.

3- Bilgin'in, Çocuk Eğitimi ve Çocukların Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri

3.1. Kitaplar

Bilgin'in çocuk eğitimi ile ilgili çalışmalarını iki kategoride ele almak mümkündür. Bunlardan biri kitapları, diğeri ise makaleleridir. Elbette çocuk eğitimi hakkındaki görüş ve düşüncelerini kesin hatlarla sınırlandırmak mümkün değildir. Bahsedilen kitap ve makalelerin haricinde de konu ile ilgili değişik çalışmalarda önemli tespit ve görüşlerine rastlamak mümkündür.

Beyza Bilgin'in Türkiye'de ilk ve çocuklarla ilgili en derli toplu çalışma diyebileceğimiz "*İslam'da Çocuk*"¹ adlı eseri, 1987 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca basılmıştır. Beş bölümden oluşan kitaptaki başlıklar aradan geçen uzun yıllara rağmen güncelliğini korumakta, modern okul öncesi eğitimin ve din eğitiminin temellerini içinde barındırmaktadır. Başlıklar şöyle sıralanmaktadır: "Yaradılış Açısından Çocuk", "İslam'ın Çocuğa Verdiği Değer", "Anne-Babaların Çocuklarına Karşı Görevleri", "Çocukların Anne-Babalarına Karşı Görevleri" ve "Çocuk Eğitimi ve Öğretiminin Önemi". Özellikle beşinci konunun alt başlıkları, üzerinde müstakil çalışmalar yapılabilir ve yol gösterici özelliği olan başlıklardır. Atasözleri, Eğitim Teorileri, Çocuk Yetiştirme Yöntemleri, Çocuğun Kabiliyetlerini Dikkate Almak, Aile Eğitiminin Önemi, Doğru-İyi-Güzel-Kutsal, Başkalarına Karşı Davranışlara Dikkat Etmek, Cömertliğe ve Tutumluluğa Alıştırmak, Oyun ve Değerlendirilmesi, İşe Alıştırmak, Sorularını Ciddiye Almak, İnsan olmayı Cinsiyetten Önde Tutmak İbadete Alıştırmak, Görgü Kurallarını Gözetmek, Yumuşaklıkla Muamele Etmek, Dürüstlüğü Öğretmek gibi günümüz çocuk eğitiminde hala gündemde olan ve üzerinde çalışılan başlıklar dikkat çekicidir. Bilgin kitabın yazılış amacını şöyle ifade etmektedir:

...İçinde yaşadığımız çağ, hızlı değişme ve gelişme çağıdır. Bilgiler birbirini izlemekte, birini öğrenip hazmetmeye çalışırken diğerleri onları itmekte, insanın zihninde sürekli olarak yeni yerler açılması gerekmektedir. Bazı bilgiler kolayca silinerek yerini yeni bilgilere bırakırken, bazıları, yenileri yolu ile açıldıkça açılmakta, anlayışımız genişleyip geliştikçe, onlarla aramızda yeni bağların kurulduğunu fark etmekteyiz. Vahiy ürünü olan, imana dayalı bilgiler bunlardandır. Kur'an-ı Kerim ayetleri, deneyden gelen bilgilerimiz çoğaldıkça, bize daha çok şey söylemekte, onlardan daha çok yararlanabileceğimizi anlamaktayız. Ayrıca böyle anlamak zorundayız. İnanma ihtiyacı var oldukça, bu zorunluluk devam edecektir. Ta ki hayatın sırrı çözülsün ve insan mutlak gerçekle yüz yüze gelsin, onu kavrasın. Böyle bir güne kadar, vahiyden gelen

bilgileri, bazen yeterince kavramasak da, bir iman konusu olarak ko-
ruyacağız. Deneysel araştırmalardan gelen bilgileri onlarla birlikte de-
ğerlendirerek hayatımıza anlam vereceğiz ve bu anlam doğrultusunda
kurumlar kurarak yaşayacağız. ‘İslam ve Çocuk’ isimli bu çalışma, bu
yorumla ve bu amaca yönelik olarak hazırlandı.... (Bilgin 1987:5,6).

Çocuk eğitimini geniş bir perspektifte inceleyen Bilgin bu kitabında,
inanmanın bir ihtiyaç olduğunu, vahiy kaynaklı bilgilerle deneysel araştırma
sonuçlarının birlikte değerlendirilerek hayatın anlamını kavramaya ve çocuk-
lara kavratmaya çalışmamız gerektiğini ifade etmektedir (Önder 1997:13).

Bilgin’in çocuklara yönelik bir diğer çalışması “*Beza Teyze’den Hikâyeler*”² isimli 4 kitapçıktan oluşan eseridir. İlkokul 5.sınıf öğrencileri için yaz-
dığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabını tamamlayıcı bir çalışma ola-
rak takdim ettiği kitabında, kutsal kitaplarda ve Kur’an-ı Kerim’de anlatılan
hikâye ve masallardan yararlanarak ve hikâye tekniği kullanılarak çocuklara
dini bilgileri öğretmek amaçlanmıştır. Kutsal kitaplarda ve Kur’an-ı Kerim’de
geçen kıssa ve hikâyeler her türlü hurafe ve israiliyyattan ayırt edilerek ve
eğitim biliminin verilerinden faydalanılarak anlatılmıştır. Talim Terbiye Ku-
rulu tarafından ilkokul ve ortaokul öğrencilerine tavsiye edilen kitap başta
Kur’an ve hadisler olmak üzere bilimsel bilgilere dayalı doğru bir kaynaktır.
Bu yönüyle yetişkinler için de son derece faydalı ve güvenilir bir çalışmadır
(Önder 1997:14).

Bilgin “Sevgili Çocuklar” diye başladığı Önsözde kitabın yazılış amacını
şöyle ifade etmektedir:

...Bilginin bir kısmı yazılı tarihten gelmektedir, yazıtlar, kazılardan elde
edilen belgeler, masallar, efsaneler, atasözleri, öğütler ve benzerleri bu
türdendir. Bundan başka, bilim adamlarının yaptıkları deneyler sonucu
elde ettikleri bulgularla, bu bulguların birbirine eklenip ayıklanması ve
genellemesiyle elde edilen bulgular vardır. Bunlara bilim diyoruz. Bir
de kutsal kitaplarda yazılı olan bilgiler vardır. Tarih öncesi devirlerden
beri insanlar bu bilgileri titizlikle korumuşlardır. En güzel yazılar, en
süslü kitaplar veya sandıklar, en güvenilir beççiler, bu bilgilerin sak-
lanmasına ve daha sonraki nesillere ulaştırılmasına hizmet etmek için
ayrılmıştır. Kutsal kitaplarda Allah bilgisinin yanı sıra tarih içinde ya-
şamış, sayılamayacak kadar çok topluluklardan bazılarının başlarından
geçen olaylar bütün insanlara örnek ve ibret olmak için anlatılmıştır.
Bu toplulukların hikayesini okumayı ve dinlemeyi pek severiz.....
Sevgili çocuklar, ilkokul 5. Sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ders kitabınızı yazarken, sizlerden yardım almak üzere, bir ilkokulun

4. ve 5. Sınıflarında çalışmalar yapmışım; konuları arkadaşlarımızla konuşmuş, onlardan bana yardımcı olmalarını istemişim. Acaba nasıl anlattıysam çocuklar konuları daha kolaylıkla ve severek öğrenirler? Çocukların konuları daha kolaylıkla ve severek anlamaları için acaba nasıl anlatmalıyım? diye düşünmüş ve hep bunu araştırmışım. Araştırmanın sonucunda görmüştüm ki, bu yaştaki çocuklar hikâyelerden çok hoşlanıyorlar. Özellikle, öğrenmekte oldukları konularla ilgili hikâyelerden.. Ders kitaplarına her konu ile ilgili hikâyeyi alamadım şüphesiz. Ayrıca ders kitabında yer almayan, fakat yer almaları tamamlayıcı özellik taşıyan başka konular ve bunlarla ilgili hikâyeler de vardı. Bunları bir araya getirerek sizlere ulaştırmayı düşündüm. Elinizdeki bu küçük kitap, bu düşüncenin ürünüdür. Sizlere küçük bir kitap halinde ulaşan bu bilgiler, aslında benim çok uzun zaman içinde araştırıp, inceleyip, toplayarak bir araya getirdiğim bilgilerdir. Bunun için, başta Kur'an'ımız olmak üzere Kutsal Kitaplar, hadis kitapları, tarihler, ansiklopediler, romanlar ve hikâyelerde bulunan, uzaktan veya yakından konu ile ilgili her bilgi, benim zihnimde ve kalbimde toplandı ve onların hepsinden katkılarla hikâyelerimi oluşturdum... (Bilgin 1993:IV).

Bilgin'e göre, sahip olduğumuz geleneksel kültür, ilmi gelişmeleri de dikkate alarak, kutsal kaynaklardaki bilgileri anlayabilecekleri basit bir dil ile çocuklara aktarabiliriz. Bunun en kolay ve güzel şekli masal ve hikâye tekniğinden yararlanmaktır. Bilgin'in İlkokullar için yazdığı DAKAB ders kitabını tamamlayıcı bir kitap olarak takdim ettiği bu çalışması, gerçekte bir hikâye kitabı değil, hikâye tekniği kullanılarak Kur'an-ı Kerim, Hadisler ve ilgili Ansiklopedilerden derlenmiş, yetişkinlere de hitap eden bir gerçekler kitabıdır. Hurafeleri ayıklayarak sağlam dini bilgileri kolay anlaşılır bir dille anlatan çalışmadır (Önder 1997:14).

3.2. Makaleler

Bilgin'in çocukların din eğitimi ile ilgili çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Bu bölüm içerisinde konu ile doğrudan alakası olan makalelerinden bazıları ele alınmıştır.

*“Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu”*³ adlı makalesinde dini duygunun doğuştan var olduğunu vurgulayarak, din duygusu insan için bir gelişme basamağıdır ve kendiliğindedir, tespitini yapmaktadır. J.J. Rousseau gibi düşünürler, çocuklara din ile ilgili eğitim vermenin gereksiz olduğunu, çocukların erken dönemde ve hatta 18 yaşına geldiğinde dahi Tanrı, ruh, din gibi konuları merak edip bunlarla ilgili soru sormayacaklarını savunmuşlardır.

Rousseau'nun kasıtlı olarak toplumdaki uzak yetiştirmeyi planladığı Emile'in, gerçek hayatta böyle bir ortam bulması, aile, çevre, okul, basın gibi unsurlardan Allah ve Ruh kavramlarını duymaması imkânsızdır (Bilgin 1986b:14). Rousseau'nun bu görüşüne karşı çıkan eğitimciler de vardır. G. Girard bunlardan biridir. "Ana Dilinde Düzenli Öğretim" isimli kitabında Girard, Sintenis isimli genç adamın hanımını kaybedince küçük oğlunu yanına alarak şehirden uzakta bir çiftlikte yaşamaya başladığını anlatmaktadır. İnsanlardan uzakta büyüyen Sintenis'in oğlu on yaşına geldiğinde Allah adını duymadığı halde, etrafındaki olaylara ilgi duymuş, her gün ihtişamla doğan güneşten etkilenerek, onun canlı olduğunu, her şeye ışık ve ısı verdiğini görmüştü. Bu muhteşem varlığın doğuşunu izlemek ve saygıda bulunmak için her sabah erkenden kalkıp minnettarlığını göstermek istediğini, büyüdükten sonra katıldığı hiçbir ibadetten böyle zevk almadığını belirtmişti. Bu olaydan hareketle Sintenis, çocuğu toplumdaki uzak yetiştirmek onu inanmaktan ve tapınmaktan alıkoyamaz. Bakım görmeyen duyguların körelmesi mümkün olduğu gibi, sapması da mümkündür demektedir (Bilgin 1986b:15).

Çocuklar dini kavramları öncelikle büyüklerinden duymakta, sonra onlarla birlikte yorumlamak istemektedirler. Somut düşünme dönemindeki çocuklar zamanla soyut düşünmeye ve manevi düşünce alanına geçerler. Başlangıçta oyunla gerçek arasında bir fark gözetmezler, ama büyüdükçe oyunun gerçek olmadığını anlarlar, yine de oyun oynamaya devam ederler. Bütün eşyalar onlara göre canlıdır, gelişmelerini tamamladıkça canlıyı cansız ayırt ederler, ama eşyaları konuşurmaya sürdürürler. Masal dünyasını gerçek dünyadan ayırt etmeyi de zamanla öğrenirler ama masaldan hoşlanmaya devam ederler. Çocuklar büyüdükçe dünya, ahiret, Allah-insan benzerliği, cennet, cehennem gibi kavramlarla da karşılaşır, Başlangıçta maddi olarak düşündükleri bu kavramları ilerleyen dönemde gerçek anlamıyla kavramaya başlarlar. Ancak çocuğa bu kavram ve konularla ilgili ailede herhangi bir altyapı, deneyim verilmemişse, duyguları geliştirilmemişse istenmeyen davranışlar veya tepkiler ortaya çıkabilecektir. Diğer duygular gibi din duygusunun da eğitilmesi gerekmektedir (Bilgin 1986b:17; Selçuk 1991:53).

Acaba duygu nasıl geliştirilecek ve nasıl eğitilecektir? diye soran Bilgin, cevabı şöyle vermektedir: Tıpkı çocuğun beslenmesi gibi, gıdayı acıktığında ve ihtiyacı kadar vermelidir. Aynı durum din eğitimi için de geçerlidir. Sorular sordukça, aklının alabileceği kadar. Peygamberimizin tavsiyesi de bu yöndedir. Burada asıl soru insanların bilgi seviyesi ve yeni bilgilere hazır olup olmadığının bilinip bilinemediğidir. Bunun için tecrübe, alan araştırması ve

diğer bilim dallarından gelecek verilere ihtiyaç vardır. Din duygusunun işlenmesi ve sağlıklı karşılanması için en kritik dönem okul öncesi dönemdir. Bu dönemdeki çocukların sorularına basit, anlaşılır, tek anlamlı kelimelerle ve ciddiyetle cevap verilmelidir. Çocuğa sorduğu kadar, bilgi yağmuruna tutmadan cevap verilmesi esastır.

Din eğitimine hazırlığın önemli olduğuna dikkat çeken Bilgin, bu safhada üç noktanın önemini şöyle belirtmektedir: 1- Çocuğun Anne-Babası veya bunların yerini tutacak yakın kişilerle olumlu ve sevgiye dayalı bir ilişkisinin olması esastır. Çocuğun yakınındaki yetişkinlerin verici, öğretici, bilici, affedici ve her türlü yardıma hazır olma özellikleri, sevgi ve güven duygusunu geliştirir. Buradan kullarını seven, onları koruyan, onlara bütün nimetleri veren Allah fikrine geçmek kolaylıkla mümkün olacaktır. 2- Çocuklara bu safhada yavaş yavaş küçük şiirsel dualar, ilahiler, şükür cümleleri öğretilmeye başlanmalıdır. 3- Anne-Baba veya onların yerini tutan kişilerin davranışlarında çocuğun kutsalı, din duygusunu hissetmesi gerekir. Çocuk üzüntüyü, ağlayan ve üzülen büyüklerinin yüzlerinden, davranışlarından hissediyorsa ve öğreniyorsa, aynı şekilde dua ve ibadet esnasındaki dini duyguyu, Tanrı'ya yönelişi, kutsalı da görecek, duyacak, hissedecek ve öğrenecektir (Bilgin 1995:124,125; Bilgin 1986b:13,17; Doğan ve Tosun 2003:117; Önder 1997:87). Bilgin bu makalesinde Keyifli'nin de ifade ettiği gibi bir denge eğitiminden bahsetmektedir. Yetişkinler zihinsel ve duygusal olarak çocuklara karşı uyumlu ve dengeli bir yaklaşım göstermelidir (Keyifli 2019: 363).

"Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar"⁴ isimli makalesinde Bilgin, 0-3 yaş döneminin genelde beslenme ve bakım evresi olarak görüldüğünü, bu anlayışın bilimsel araştırmalar ilerledikçe değiştiğini belirtmektedir. 0-3 yaş dönemi çocuğun hayatında çok önemli özellik ve yeteneklerin kazanıldığı bir dönemdir. Zihninde gördüklerini saklayabilmekte, tasavvur edebilmekte ve bağımsız bir kişiliğe doğru adım atabilmektedir. Üç yaşına geldiğinde benmerkezcilikten kurtulmaya ve başkalarının varlığını keşfetmeye başlar. Artık onlarla bir etkileşim söz konusudur. İşte tam bu süreçte eğitim devreye girmekte, başkalarına karşı nasıl davranılacağını öğrenilmesi, alışkanlıklar ve doğal olarak din eğitimi söz konusu olmaktadır. Bu çağın iki belirgin özelliği vardır: Oyuna düşkünlük ve soru sormak. Her iki özellik de aslında öğrenmeye yöneliktir. Çocuk pek çok şeyi oynayarak ve tecrübe ederek öğrenir. Oyun onun için ciddi bir uğraştır. Oyun esnasında fazla konsantrasyon olarak etrafını görmezden gelmesi büyükler tarafından hoş karşılanmaz. Aslında o kendi başına bir şeyler yapabileceğini fark ederek şahsiyet geliş-

tirme sürecindedir. Bu nedenle verilecek oyuncaklar çok önemlidir. Etrafını tanımada, hayallerini denemede oyuncakları kullanacaktır. Soru sorma özelliği ise aslında büyüklere duyduğu güvenin bir göstergesidir. Sürekli sorulan sorular çevresini, dünyayı tanıma amaçlıdır. Eğer sorular somut ise, cevapları da nispeten kolaydır. Ancak çocuk sadece somut şeyler sormaz. Etrafından yeni öğrendiği, duyduğu her şeyi, kelimeyi, kavramı soru yapar ve öğrenmek, tanımakta olduğu dünyada her şeyi yerli yerine koymak ister. Aynı zamanda zihinsel faaliyete geçiş çağı olan söz konusu döneme “Nizam-ı Âlem Çağı” da denilmiştir (Bilgin 1986a:23).

Çocukların kelimelerle birlikte kavramları öğrenmeye başladığını belirten Bilgin, gözle görülüp, elle tutulan nesnelere ait kelimelerin kolaylıkla öğrenilebildiğini; ancak soyut olanların kavranmasının zor olduğunu söyler. Çocuğun soyut kavramları anlayabilmesi için tasavvurunun gelişmesi gerekir. Somut olarak kelimelerin öğrenildiği ve “Ön Kavram Çağı” denilen 0-3 yaş dönemini, dördüncü yaşla birlikte “Kavram Çağı” takip eder. Bu çağda çocuklar kelimeleri nesnelere bağlı olmadan genellebilir, somut olanlara benzeterek öğrenebilir. Bütün çocuklar için bu dönemlerin ve gelişim basamaklarının standart olmayacağı da unutulmamalıdır (Bilgin 1986a:24).

Dini kavramların öğrenilmesinde bugüne kadar cevabı içinde sorular ağırlıktaydı ve çocuğun dini gelişimi hakkında çok az şey biliniyordu. Bu durum din eğitiminin genel eğitim içerisinde geri kalmasının sebeplerinden birisiydi. Ancak Çocuk Psikolojisi, Antropolojisi gibi bilim dallarının gelişmesi ve çocukların öğrenmesiyle ilgili yeni veriler ortaya konulması din eğitiminin de bilimselleşmesi gerektiği sonucunu doğurdu. Çocukların gelişim seviyesine uygun, onunla bütünleşen programları uygulamak ve onların dini kavramlarla, dini sorularla ne zaman, nasıl karşılaşp, ilgi duydukları ile ilgili alan araştırmaları yapmak, dinin öğretilerini bu gelişim basamaklarına uygun olarak nasıl öğretilbilir hale getireceğimizi araştırmak en önemli görevimizdir (Bilgin 1986a:25).

Çocukların dini kavramlarla karşılaşması genelde iki şekilde gerçekleşmektedir: Birincisi dil öğrenmeye paralel olarak. Çocuklar doğumlarından itibaren aile çevresinde başta Allah kavramı olmak üzere sürekli dini kelime ve kavramları duymaktadır. Belli döneme geldiğinde ise duyduğu bu kelime ve kavramları soru yaparak öğrenmek ister. İkincisi ise zihinsel ve duygusal gelişmeye paralel olarak. Varlıkların nasıl olduğunu, nereden geldiğini; ayın, güneşin, dünyanın nasıl yaratıldığını, günlük hayatta karşılaşılan ölüm, felaketler, hastalık gibi olayların açıklamasını isterler ve bu onları ahiret kavramı ile yüzleştirir.

Bilgin öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmalar ve sorduğu sorularla bazı önemli sonuçlara ulaşmıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Çocuklar genellikle erken çağda, cevabı içinde sorular ezberletilerek dini konuları ve kavramları duymaktadırlar. Bu şekilde ezberletmenin yapılmadığı ailelerde dini gelişim genel gelişimin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Allah ve Allah'la ilgili kavramlarla bazı çocuklar sadece yaramazlık yaptıklarında tehdit ifadeleri ile (Allah yakar, taş yapar) yüzleşmektedirler. Büyüklere göre çocuklar masum ve günahsız oldukları için Allah'a daha yakındırlar, bu durumu büyükler hissettirirler. Mademki çocuklar günlük hayatta dini kavramlarla bu denli iç içedirler, öyleyse onlara bu konularla ilgili bilgi verilmesi kadar doğal bir şey olamaz. Çocuklara okul öncesi dönemde verilmesi gereken din bilgisi bir hazırlık mahiyetinde ve anlayabileceği düzeyde olmalıdır, tıpkı diğer derslerdeki kademeli öğretim gibi. Farklı ders ve etkinliklerin içerisinde de değer eğitimiye temel teşkil edecek kavramlar günlük hayatla bağlantılı olarak verilebilir. Eğer kavramlar doğru anlatılmaz ve geçirtilirse ileriki dönemde duygu sapmalarına, yanlışlıklara ya da karşı koymalara sebep olabilir. Terbiye ve ibadete alıştırma konusunda Allah korkusunun sürekli öne çıkarılması da olumsuz etki yapabilir. Çocuklar küçükken öğrendikleri tüm bilgileri ve kavramları okul çağında düşünmeye, doğruluğunu araştırmaya başlarlar. Her konuda olduğu gibi, dini konularda da çocuğa doğru bilgiler verilmelidir. Çünkü verdiğimiz her bilgi akıl süzgecinden geçecek, aklileşecektir. Eğer doğru dini bilgiler verilmişse bu çocuk için büyük bir yardıma, verilmemişse karmaşaya dönüşecektir (Bilgin 1986a:27,28,29). Bilgin makalesinde, çocuklara din eğitimi verilirken bilimsel verilerin mutlaka dikkate alınması gerektiğini, oyun oynamanın önemli bir fırsat sunduğunu ve içinde bulunduğu dönem gereği kavrayabileceği kelimelerle çocuklara anlatmak gerektiğini vurgular.

Bilgin'in bir diğer makalesi "*Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler*"⁵ ismini taşımaktadır. Hikâye ve hikâye tekniğinin öneminden bahseden makalesinde Bilgin, kutsal kitaplarda yer alan hikâyelerin çocuklar için çok daha etkili olduğunu; çünkü bu hikâyeler, peygamberlerin başından geçen olayları anlatırlar; insanlığın menşei ve kaderi ile ilgili zor sorulara cevap verirler; iyi, doğru, güzel, helal gibi değerlerin ilk insandan beri var olduğunu gösterirler. İyi ve kötünün mücadelesini anlatırlar bu yüzden dinleyenler hikâyelerden kendi hayatları için yardım sağlayabilir (Bilgin 1994:51).

Halkımız genelde Kur'an'ı yüzünden okumayı alışkanlık haline getirdiği için onda anlatılan hikâyelerin orijinal anlamlarından etkilenecek davranış

geliştirmesi söz konusu olmamıştır. Kur’an’ı Türkçe anlamıyla okuma ve öğretme tekniklerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Eğitim Fakültelerinde Din Eğitimi’nin eğitim bilimlerinden biri olarak yer alması gerekir.

Bizde Kur’an’da geçen hikâyeler genellikle “Kıssalar” kitaplarında anlatılan ve daha ziyade sözlü olarak aktarılan hikâyelerle karışmış durumdadırlar. Haliyle birçok hurafe ile de karışmışlar, Kur’an’da anlatılanlarla ayırt edilmeleri zorlaşmıştır. Aslında hikâyelerin örgün eğitimde planlı ve programlı şekilde, bir teknik olarak kullanılması yıllarca ihmal edilmiştir. Hikâyelerin etkinliği bu yolla daha da artırılabilir. Öğrenciler hikâyenin niçin anlatıldığını, dinlerken neleri düşünmesi gerektiğini bilmelidirler. İçindeki boşlukları doldurmayı, kendilerini kahramanların yerine koymayı, aynı durumla karşılaşarlardı ne yapacaklarını düşünmeyi ve bunu anlatmayı severler. Hikâyenin ana fikrinin öğrenciye verilmesi de mutlaka gereklidir. Aksi halde bütünlüğünü kaybedip ayrıntılara takılabilirler. Dini hikâyeler davranışlarımıza yön vermede büyük bir etkiye sahiptirler bu nedenle doğru şekilde öğrenilmesi önem taşımaktadır. Aksi halde problemler çıkabilir. (Bilgin 1994:53,54).

Bilgin, “*Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler*” çalışmasının amacını, hikâyelerin örgün eğitimdeki etkinliği nedir? Öğrencilerin ahlaki değerlerinin oluşması ve davranış geliştirmede nasıl ve ne ölçüde etkili olmaktadır? soruları ile; hikâyelerin etkinliğini ve muhtelif yaşlarda nasıl değerlendirildiğini ölçmek olarak belirtmektedir. Çocuklara Hz. İbrahim’in hikâyelerinden biri öğretmen tarafından anlatılacak, hangisini değerlendireceklerine kendileri karar verecekler ve sonunda “Sizi en çok etkileyen dini hikâye hangisidir, niçin” sorusunu cevaplayacaklardı. Sonuçta çocuklar dini hikâyeleri beklenenin üzerinde bir anlayışla değerlendirmiş ve onlardan isabetli ahlaki değerler çıkarabilmişlerdir.

Hurafelerle karışık dini hikâye ve anlatımlar yetişkinler tarafından doğruluğu sorgulamadan çocuklara anlatılmaktadır. Bilgin, yanlış örneklerden biri olarak yolda karşılaşılan dindar biri ile sarhoş birinin aralarındaki sohbeti anlatan hikâyeyi naklederek, eğitimcilerin, ailelerin, yayıncıların çocukları böyle anlatımların muhtemel zararlarından koruma konusunda işbirliği yapmalarını önermektedir. Daha sonra yaş guruplarının hikâyeyi nasıl değerlendirdiklerine dair sonuçlara değinen Bilgin, 10-12 yaş gurubunun kelimelerin dış anlamlarını kavradıklarını, davranışları dış görüntülerine göre değerlendirdiklerini ve ahlaki dersleri kolayca çıkarabildiklerini belirtmektedir. 13-15 yaş gurubu öğrencilerde ise akıl yürütme, soyutlaştırma, bilgi birikimi ve kelime hazinesinin zenginleşmesi hikâyeleri değerlendirmede göze çarpmaktadır. Soyut ve ahlaki

ki kavramlar devreye girmiştir. 16-18 yaş gurubundaki öğrenciler hikâyedeki bilgileri akıl süzgecinden geçirerek ve mukayese ederek bir karar vermek eğilimindedir. Eleştirel bilgiye düşkünlük bu çağdaki gençlerin en önemli özelliklerindedir. Büyüklerin daha önce kendilerine anlattıkları değerleri davranışlarına yeterince yansıtmadıklarını gördüklerinde, öğrendiklerini gözden geçirmeye yönelmişlerdir. Kendileri birçok şeyi büyüklerden daha iyi bilebilecekler ve başarabileceklerdir. Bu dönem çocuklarının mucizelere özel ilgi duyduğu araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır (Bilgin 1994:59-65,66). 18-24 yaş gurubu gençlerin değerlendirmesinde ise, yaşadıkları kişilik bunalımının etkisini görmek mümkündür. Lise yıllarında başlayan kriz dönemi üniversite yıllarında devam etmektedir. Her şeyin en iyisini yapmak isteyen gençler, her şeyi sorgular, aslını öğrenmek isterler. Bir süre sonra ortalık sakinleşir, normale ve çocukluktaki hayallere dönülür. Genç problemlerle baş etmeyi öğrenmekte, mutlu bir aile kurmak için çalışmak, barışa ve başarıya katkıda bulunmaya çalışmak davranışlarında görülmektedir (Bilgin 1994:71-74).

Bilgin'e göre çocuklar evde veya camide, büyüklerinin yanında bulduklarında, onların hareketlerini taklit ederler. Bu taklit esnasında büyüklerin yüzlerindeki ve davranışlarındaki ciddiyeti, saygıyı, başkallığı fark ederler. Eğer çocuklar böyle bir tecrübeyi yakın çevresinden almamışsa, okulda ne kadar iyi teorik ders verilirse verilsin bu eksikliği gideremez. Okulda verilecek dini hikâyeye, Peygamberin hayatı, tarihi bilgiler vb. gibi bilgiler ancak bu temel tecrübeler üzerine bina edilecektir (Bilgin 1995:125).

Duygular doğuştandır ama gelişmeleri ve beslenmeleri dışarıdan ve sonradandır. Sevginin verasetle geçtiği söylenir, ama bu sevginin yönlendirilip eğitilmesi gerekir. Bebeğiyle oynayan bir kız çocuğu bakım içgüdüsünü kazanırken ve sevgiye hazırlanırken aslında annesini taklit etmektedir. İbadetlerde de taklit safhasından duygu safhasına geçer. Yetişkinlerin temizlik, doğruluk, iyilik konularındaki bütün davranışları başlangıçta çocuklar tarafından sadece taklit edilir. Çocuk büyüdükçe bu davranışlar benimsenmeye, bu duygular kendi duygusu haline gelmeye başlar. Hatta bu taklitler büyüklerinden aldıkları ölçü ile gerçekleşir. Değerlerin korunması ve doğru şekilde çocuklara aktarılması insanlığın ilerlemesi ve yücelmesi için mutlaka gereklidir (Bilgin 1995:125; Önder 1997:88).

Bilgin, "*Din Eğitimi ve Hikâyeler*"⁶ başlıklı makalesinde üç dine ait (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) birer hikâyeye ile dini hikâyelerin etkisini, inancın ve duanın gücünü, nimetleri verene karşı teşekkür etmemiz gerektiğini anlatmaktadır. Hikâyeye şöyledir: "Haham Elimelek ve eşi durumları çok

iyi olmadığı halde her yeni yılın başlangıcında on-on beş kişiyi evlerine davet edip ikramda bulunurlardı. Ama bu sefer kırk kişi civarında misafir gelmiş, haham ve eşi ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Bu kadar insana yetecek yiyecekleri yoktu. Endişe içinde ikramda bulundular gelen misafirlere. Yemek hepsine yetmiş ve artmıştı. Haham yemekten önceki duasında herkesin yemeğe gelmesini, bütün canlıları doyuran Allah’tan rızıkları bereketlendirmesini samimiyetle istemiş, bu dua ve paylaşma isteğini yaratan geri çevirmemişti”.

Hıristiyanlıkla ilgili anlatılan hikâyeye şöyledir: “Aziz Franziskus bir şehre gelir. Burada köylüler ve hayvanlar bir kurttan şikâyetçidirler. Çünkü aç kalan kurt hayvanlara ve insanlara saldırmakta ve zarar vermektedir, korkudan kimse dışarıya çıkamamaktadır. Aziz Franziskus şehrin dışına çıkar ve üzerine gelen kurtla konuşur. Geçmişe bırakalım, sen insanlara ve hayvanlara zarar verdin ama sen bunu aç kaldığın için yaptın. Eğer bundan sonra insanlara ve hayvanlara saldırmazsan seni affedecekler ve yiyeceğini her gün verecekler der. Bu şekilde anlaşma yaptıktan sonra kurt bütün evlere rahatlıkla girip çıkarak iki yıl daha yaşamış ve hiç kimseye zarar vermemiştir” (Bilgin 1999:20).

İslamiyet’le ilgili hikâyede ise Hz. İbrahim ve misafiri konu edilmektedir. “Misafiri çok seven ve neredeyse yalnız yemek yemeyen Hz. İbrahim bir gün yoldan geçen birini yemeğe çağırdı. Yemek konulunca misafire “Bismillah de ve başla” dedi. Misafir “Ben Allaha inanmıyorum” diyerek yemeğe dua etmeden başlamak istemişti. Hz. İbrahim onun elini tutarak “Nimetleri veren Allah’ı düşünmeyen biri benimle yemek yiyemez!” demişti. Misafir kalkıp gidince Allah Hz. İbrahim’e “Niçin misafirini kovdun?” diye sorunca, Hz. İbrahim cevaben “Çünkü o nimetleri veren Allah’ı hatırlamak istememişti” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Allah: “Ey İbrahim! Vereceğin bir şeyi böyle bir şarta nasıl bağlarsın? Ben güneşi inanan-inanmayan bütün insanlar üzerine doğduruyor, yağmuru inanan-inanmayan herkes üzerine yağıdırıyorum. Git misafirini geri çağır ve ona yiyecek ver...!”. Hz. İbrahim utanmış, misafirin peşine düşmüştü. Nihayet ona yetiştii, özür dileyerek olup biteni anlattı ve misafirden geri dönmesini istedi. Bu olay üzerine yolcu kendi kendine “Kendi elçisini benim yüzümden ikaz eden Allah’ı düşünmeliyim ve daha yakından tanımalıyım” diyerek Hz. İbrahim’le geri döndü” (Bilgin 1999:20-23). Üç hikâyeye de çocuklar için son derece akıcı, ilgi çekici ve eğitici. Barış, kardeşlik, dürüstlük, şükür ve adalet kavramlarının hikâyelerle öğretilmesine örnektir.

Bu çerçevede şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Çocuklar Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin ifade ettiği gibi “tabula rasa” boş bir

levha şeklinde dünyaya gelmemektedir. Bunun aksine birçok yeterlilik ve mi-zaç özelliği, dini inanca ruhen yetenekli ve hazır durumda dünyaya gelmektedirler. Çocuğun bu özelliğini ister ruhsal yapıya, ister dürtülere, isterse dini bir arayışa bağlayalım sonuçta inanma olgusu ve ihtiyacı ile karşılaşırız (Köylü ve Oruç 2017:38,39). Yapılan çağdaş bilimsel araştırmalarda insan beyninde “Tanrı Geni” nin varlığından, beynin inançla ilgili bir bölümünün bulunduğundan söz edilmektedir. İnsanın dünyaya gelmeden önce Allah’ın varlığına ve birliğine tanıklık etmesi (A’raf 7/172), Allah’ın ruhundan üflemesi (Hicr 15/29) bu özellikleri taşıdığımızı gösteren deliller olabilir (Köylü ve Oruç 2017:44,45).

Bilgin çocukların din eğitimi ile ilgili olarak yaptığı çalışmalarda, öncelikle doğuştan getirilen bu yetenek ve ihtiyacın keşfedilmesini, bilimsel veriler dikkate alınarak temel dini kaynaklara dayalı doğru ve sağlıklı bilgilerle bu ihtiyacın giderilmesini, henüz somut işlemler döneminde bulunan çocuklara dini bilgilerin bazı özel yöntem ve tekniklerle verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çocukların eğitiminde en önemli rolü üstlenecek aile fertlerinin de doğru dini bilgilere sahip olması gerektiğini, sevgi ve güven duygusu çocuğa verilmeden sağlıklı din eğitiminin olamayacağını, bu nedenle mutlaka rol model davranışlar sergilenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk eğitimi ve bu eğitimin nasıl olacağı 21. Yüzyılın en önemli konularından birisidir ve yetişkinlerin üzerinde düşündüğü bir alandır. Bu konuda o kadar çok araştırma, yayın yapılmıştır ki, sorumluluk hisseden her ebeveyn neyi okuyacağını, kimin görüşlerine itibar edeceğini adeta şaşırılmış durumdadır. Bu kadar bilgi kirliliğinin ve ticari kaygıların yaygın olduğu bir dönemde her çocuğa ve her koşula aynı reçeteyi uygulamak mümkün değildir. İstenilen sonucu elde etmekte hayaldir. Bilgin, Eğitim Bilimi, Eğitim Psikolojisi, Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Dinler Tarihi gibi bilim dallarının verilerini dikkate alarak çocukların din eğitimi ihtiyaçlarını bilimsel ve pedagojik olarak temellendirmeye çalışmıştır. Bu verilerden hareketle ülkemizde Din Eğitimi Biliminin oluşmasına, bilimsel bir temele oturmasına büyük katkı sağlamış, dinin nasıl öğretim konusu yapılacağı hususunda bir metodoloji geliştirmeye çalışmıştır. Okul öncesi din eğitiminde özellikle soyut kavramların problem teşkil edebileceğini, ancak bilinçli yetişkinlerin bunu kullandıkları din dili ve rol model davranışlarına dikkat ederek çözebileceklerini belirtmektedir. Bilgin’in alana önemli bir katkısı da çocuklara verilecek dini bilgileri hurafelerden ayık-

layarak, temel dini kaynaklarda geçtiği şekliyle sunmaya çalışmasıdır. Okul öncesi dönemde yapılacak din eğitiminin Avrupa da olduğu gibi, pedagojik olarak temellendirildiği bir yaklaşımı benimsemiştir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar için din eğitiminin teorisini geliştirirken, yaptığı alan araştırmaları ile uygulamasının da örneklerini vermiştir. Masal, hikâye ve kıssa tekniğinin somut işlemler döneminde bulunan çocukların din eğitimi için önemli imkânlar sunduğunu belirtmiştir. Bilgin çocuklar için yaptığı çalışmalarda, sade, basit ve anlaşılır bir dil kullanmış, kullandığı kavramların anlamını başlangıçta vermiştir.

Modern eğitimde çocukların her türlü gelişimi ve değer öğrenmesi için masal, hikâye, şiir, kıssa ve musikinin olmazsa olmaz bir yöntem olduğu konusunda alan uzmanları hemfikirdir. Bilgin masal ve hikâyelerin çocuk eğitimindeki bu önemini yaklaşık otuz yıl önce fark ederek, özellikle din eğitiminde nasıl kullanılması gerektiğine dair örnekler vermiş, öğretmenlere de uygulamaya dair tavsiyelerde bulunmuştur. Aradan geçen zamana rağmen hala eğitimde masal ve hikâyelerden, masal ve hikaye tekniğinden yeterince faydalandığımızı söyleyemeyiz. Bilgin’in basit ve anlaşılır bir dil kullanması, küçük şiir, dua ve ilahilerle eserlerini zenginleştirmesi önemlidir. Eğitim Biliminin ve Din Eğitimi Biliminin henüz yeni kurulup geliştiği yıllarda Beyza Bilgin’in müthiş bir öngörü ile ortaya koyduğu çocuk eğitimi ve çocukların din eğitimi ile ilgili görüşleri hala geçerliliğini korumakta, alan yazında tartışılmaktadır. Hikâye , masal ve kıssaların çocuklar için duygusal bir boyutu vardır. Kendilerine duygusal yaklaşılan çocuklar ise psikolojik bir güvene sahip olarak daha kolay öğrenirler. Bilgin, Kur’an’da geçen kıssaları çocuklar için öğretim konusu yapan ve bunun örneklerini veren bir bilim insanıdır.

Bilgin’in onlarca yıl önce Yüksek Lisans ve Doktora derslerinde öğrencileriyle gündeme getirdiği ve paylaştığı konular bugün müstakil bilim dalı haline gelecek kadar aktüel konulardır. Kültürlerarası Eğitim, Barış Eğitimi, Din Eğitiminde Yeni Yöntemler, Din Eğitiminde Buldurma Yöntemi bunlardan sadece birkaçıdır. Yaklaşık 50 yıl önce doktora çalışmasını “*İslam’da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi*” konusunda yapması sevgiye çok ihtiyaç duyduğumuz şu günlerde güncelliğini korumaktadır. Günümüz modern eğitiminde sevginin rolü yeni yeni anlaşılmaya başlamakta ve bunu esas alan kitaplar yazılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının benimsediği ve uygulamaya devam ettiği “Yapılandırmacı Yaklaşım” in ülkemizdeki ilk işaretlerini ve uygulamasını yine Bilgin’in çalışmalarında görmek mümkündür. Modern eğitim yöntemlerinden olan “Beyin Fırtınası”, “Buldurma Yöntemi”, “Problem Çözme Yöntemi” Bilgin tarafından çalışmalarında kullanılmıştır.

Bilgin'in yakından tanınması, görüşlerinin ve çalışmalarının derinliğine incelenerek, bilimsel araştırmalara konu edilmesi çocuklarımız ve toplum için son derece yararlı olacaktır. Çocuğun Din ve Ahlak eğitimi konusunda önemli çalışmaları olan Bilgin'in görüş ve düşünceleri derinliğine yapılacak bilimsel çalışma ve görüşmelerle desteklenmelidir. Böylelikle Bilgin'in çalışmalarında ayrıntı vermediği hususlar da gün yüzüne çıkarılmış olacaktır.

Notlar

- 1 Beyza B. (1987). İslam'da Çocuk. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- 2 Bilgin, B. (1993). Beyza Teyzedin Hikâyeler. I-IV. Ankara: Gün Yayıncılık.
- 3 Bilgin, B. (1986b). "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu". Din Öğretimi Dergisi. 7:12-18. Ankara: MEB Yayınları.
- 4 Bilgin, B. (1986a). "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar". Din Öğretimi Dergisi. 8-9: 21-30. Ankara: MEB Yayınları.
- 5 Bilgin, B. (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi. 1:51-75. İstanbul
- 6 Bilgin, B. (1999). "Din Eğitimi ve Hikâyeler". Karanlığı Işık Yapmak !. Ankara: Gün Yayıncılık: 19-23.

Kaynakça/References

- Aydın, A. (2012). Eğitim Hikâyedir. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aktaş, M. C. (2014). "Nitel Veri Toplama Araçları". Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ed: Mustafa Metin. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balcı, A. (2011). Sosyal Bilimlerde Araştırma. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bilgin, B. (1970). İslam'da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, AÜİF. Ankara.
- Bilgin, B. (1986a). "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar". Din Öğretimi Dergisi. 8-9:21-30. Ankara: MEB Yayınları.
- Bilgin, B. (1986b). "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu". Din Öğretimi Dergisi. 7:12-18, Ankara: MEB Yayınları.
- Bilgin, B. (1987). İslam'da Çocuk. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bilgin, B. (1988). "İnanç, İbadet ve Ahlak Öğretimi İlkokul Öğretmenleri İçin". Din Öğretimi Dergisi. 15:16-24.
- Bilgin, B. (1991). "Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz?". Din Öğretimi Dergisi. 26. Ankara.
- Bilgin, B. (1993). Beyza Teyzedin Hikâyeler I-IV. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bilgin, B. (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi. 1:51-74.
- Bilgin, B. (1995). Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları.

150 • TÜRKİYE’DE OKUL ÖNCESİ DİN EĞİTİMİNİN TEMEL TAŞI:
PROF. DR. BEYZA BİLGİN

- Bilgin, B. (1999). *Karanlığı Işık Yapmak I*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Charrier, C. & Ozouf, R. (1972). *Yaşanmış Pedagoji*. Ter: Nejat Yüzbaşıoğulları. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Doğan, R. & Tosun, C. (2003). *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Emre, A. C. (2000). *Çocuklara Hikâye Anlatmak Sanatı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Güven, G. & Azkeskin, K. E. (2012). “Erken Çocukluk Eğitimi ve Okul Öncesi Eğitim”, *Erken Çocukluk Eğitimi*. Ed. İbrahim H. Diken. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (1991). *Eğitimde Masalın Yeri*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Keyifli, Ş. (2019). “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Çocuk Eğitimi”. Prof. Dr. Beyza Bilgin’e Armağan. Ed: M.Selçuk, C.Tosun ve R.Doğan Ankara: Grafiker Yayınları: 351-375.
- Köylü, M. & Oruç, C. (2017). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Okumuşlar, M. (2006). “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21:237-252.
- Oruç, C. (2014). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Önder, M. (1997). *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Önder, M. (2013). “Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(3):1285-1298.
- Önder, M. & Kanak, M. (2017). “Teaching Values with Stories and Tales in the Preschool Period”. *Journal of Education and Practice*. 8(30):142-149.
- Özdemir, E. (2014). “Tarama Yöntemi”. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ed: Mustafa Metin. Ankara: Pegem Akademi Yayınları:77-98.
- Pazarlı, O. (1967). *Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metodlar*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Polat, M. & Tosun, A. (2015). “Kıssa, öykü ve Şiir İle Öğrenme”, *Düşünen Sınıflar İçin DKAB Öğretimi 4.Sınıf*. Ed: C. Tosun ve M. Polat. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sayar, K. & Bağlan, F. (2010). *Koruyucu Psikoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Selçuk, M. (1991). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV Yayınları.
- Tosun, A. (2016). “Din Öğretiminde Kıssa, Öykü ve Şiir İle Öğrenme”. *Düşünen Sınıflarda DKAB Öğretimi 5-8. Sınıflar*. Ed: Cemal Tosun. Ankara: Pegem Akademi Yayınları: 359-389.
- Tosun, C. (2012). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tosun, C. (2018). “Religious Education as a Scientific Discipline: The Establishment of Religious Education Department at Ankara University Divinity Faculty”. *Dini Araştırmalar Dergisi*. 21(53):9-35.